

МЕТОДОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ У ДОСЛІДЖЕННЯХ КОГНІТИВНОГО У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

О. М. Рубанець

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
rubanets@gmail.com*

У статті розглядається стан методологічної свідомості когнітивних наук. З'ясована необхідність поглиблення і розвитку філософської складової методологічної свідомості когнітивних наук. Розкривається значення філософської складової у перетворенні методологічної свідомості у методологічну самосвідомість. Виявляються форми розвитку методологічної самосвідомості когнітивних наук. Серед них важливу роль відіграє комп'ютерна метафора та поняття когнітивного.

Проаналізована роль філософської рефлексії у становленні понятійно-категоріального змісту комп'ютерної метафори у сучасному когнітивізмі. З'ясовано значення здійснення концептуалізації змісту поняття когнітивного у різних когнітивних науках. Досліджене інтегративне значення концептуалізації поняття когнітивного у розвитку когнітивних технологій обробки текстів, когнітивного аналізу в семантиці. Виявлено значення становлення його філософської складової у розвитку міждисциплінарності сучасної науки. Обґрунтована необхідність формування методологічної ідеї для розвитку когнітивних наук і сучасних проявів міждисциплінарності. Показано, що методологічна ідея характеризує розвиток методологічної свідомості когнітивних наук. Розкриття змісту методологічної ідеї виявляє значення рефлексивності у визначенні її концептуального змісту. Методологічна ідея є важливою складовою розвитку методологічної рефлексії сучасної науки. Вона визначає її перехід на рівень міждисциплінарності і трансдисциплінарності та є водночас важливим показником розвитку методологічної самосвідомості сучасної науки.

Ключові слова: методологічна свідомість науки, методологічна самосвідомість науки, методологічна ідея.

METHODOLOGICAL CONSCIOUSNESS IN COGNITIVE STUDIES IN MODERN SCIENCE

A. Rubanets

*National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institut», Kyiv, Ukraine
rubanets@gmail.com*

The article considers the methodological consciousness of the Cognitive Sciences. The need for deep and developed philosophical component of the methodological consciousness of the Cognitive Sciences is highlighted. The value of philosophical component in the transformation of methodological consciousness into methodological self-consciousness is shown. The forms of methodological consciousness in the Cognitive Sciences are described. The role of philosophical reflection in the development of conceptual and categorical content in today's computer metaphor of the cognitivism is depicted. Realization of what constitutes a cognitive various Cognitive Sciences is conceptualized. Integrative value in the conceptualization of the notion of cognitive in the development of cognitive technologies text processing and cognitive analysis on semantics is studied. The article discovers the value of philosophical component formation of the notion of cognitive in the development of modern interdisciplinary sciences. The necessity of forming a methodological idea for the development of the Cognitive Sciences and interdisciplinary sciences is proved.

Keywords: methodological consciousness of the Cognitive Sciences, methodological self-consciousness of the Cognitive Sciences, methodological idea.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виникнення суперечності між об'єднанням сучасної науки в єдиний комплекс на технологічній основі (так званої *NBIC*-конвергенції, в якій когнітивне представлене у вигляді когнітивних технологій) і відсутністю єдиного методологічного простору дії цих технологій зумовлюють акту-

альність розробки методологічного потенціалу когнітивного. Недослідженість методологічного потенціалу когнітивного нині стає фактором, що стримує розвиток інтеграційних тенденцій у сучасній науці. Аналіз методологічної свідомості і самосвідомості сучасної науки є недостатньо розробленим. Методологічна свідомість і самосвідомість відіграють важливу роль у розвитку когнітивних досліджень, виникненні когнітивних наук і становленні сучасних напрямів дослідження когнітивного у науці.

Теоретичною основою розробки проблеми методологічної свідомості, пов'язаної з дослідженням когнітивного в сучасній науці, є наукові розвідки методологічних експлікацій сучасної науки (Лук'янець В. С., Озадовська О. М., Храмова Л. В.), методологічної рефлексії (Чуйко В. Л.), розвитку неklasичної методології (Зуєв В. А., Волкова О. В.), сучасної методології науки (Добронравова І. С., Чуйко В. Л., Удалов В. Л.), етоса постнеklasичної науки (Андрєєва П. В., Мертона Р., Степін В. С.), когнітивного повороту у філософії науки (Білоус Т. Н.), філософії науки як самосвідомості сучасного науковця (Мороз Г.), раціонального та ірраціонального у методології (Гасяк О.), дослідження співвідношення когнітивних і метакогнітивних аспектів інтелектуальної регуляції (Попович М. В., Виноградова М. З.), парадигми як методології наукової діяльності (Кун Т., Котенко В. П.), поняття "істина" в лінгвістичній парадигмі (Вітвіцька Н. В.). Важливою складовою є дослідження стану методологічної свідомості в когнітивних науках (Кобозева І. М., Паніна О. М., Паршин П. Б., Фрумкіна Р. М.).

Метою дослідження є визначення структури методологічної свідомості і самосвідомості сучасних когнітивних досліджень, когнітивних наук і напрямів, знаходження місця в методологічній свідомості і самосвідомості сучасної науки значення концептуалізації когнітивного, виявлення ролі метафори, обґрунтування необхідності та з'ясування значення методологічної ідеї для конституювання нового сучасного типу міждисциплінарності у дослідженнях когнітивного в сучасній науці.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Когнітивне стає основою для об'єднання різних областей науки і наукових досліджень. Об'єднання виникають на рівні дослідження об'єктів певного виду. Рівень інтегрованості на основі концептуалізації змісту когнітивного та реалізації методологічної функції зумовлює появу когнітивних досліджень і когнітивних наук. У когнітивних дослідженнях уявлення про когнітивне як інтегруючий фактор виступають на рівні об'єкта, що досліджують певні когнітивні утворення чи когнітивні функції.

На рівні когнітивних наук концептуалізація когнітивного набуває більш високого рівня — формування методологічних конструкцій. Так, при формуванні когнітивної психології велике значення мав перехід від парадигми біхевіоризму до когнітивної парадигми. Перехід від дослідження стимулу та реакції, притаманного біхевіоризму, до виокремлення когнітивного як автономної внутрішньої сфери свідомості людини характеризував нову когнітивну парадигму — конститутивну основу для формування нового предмету дослідження. Це сприяє становленню нової предметної області та виокремленню предмету когнітивної психології. Однак методологічний потенціал цього переходу не було виявлено. Зокрема, цей перехід залишився здебільшого на об'єктному рівні. Перехід з об'єктного рівня досліджень на методологічний рівень відбувся в межах певної локальності. Постановка питання про когнітивну парадигму свідчить про те, що відбулися певні зсуви у методологічній свідомості окремої наукової спільноти в напрямку формування інтегруючих елементів методології як системи знання.

Становлення когнітивної парадигми є важливим показником переведення когнітивних досліджень з об'єктного на методологічний рівень у рамках певної локальності. В інших когнітивних науках та інших утвореннях перехід на методологічний рівень стримується недостатньою розробленістю філософських засад концептуального змісту когнітивного. Методологічна ситуація в області когнітивної лінгвістики вважається непроясненою. Проведення когнітивних досліджень відбувається на рівні окремих спеціальних теорій. При цьому їх об'єднання в єдину науку з методологічної точки зору характеризується відсутністю методологічних інтегруючих конструкцій. Це стримує формування методологічної свідомості і самосвідомості цієї науки. Зверненість до з'ясування складної методологічної ситуації в когнітивній лінгвістиці на рівні розгляду специфікації когнітивного в окремих спеціальних теоріях не приводить до покращення методологічної ситуації в цій науці.

Методологічна свідомість науки стикається із трудністю концептуалізації предметного змісту об'єкту дослідження.

Когнітивні дослідження, входячи в область мислення, свідомості й пізнавальної активності людини, входять у сферу суто філософських проблем. Саме філософія довела дослідження свідомості до рівня всезагальності філософських категорій. Розробка пізнання у гносеології та

знання в епістемології та логіці науки вибудувала концептуальне поле дослідження мислення, пізнання і знання.

Відмова від методологічного моноцентризму, який створював сприятливе підґрунтя для переходу здійснення методологічної функції у ідеологічну площину, утворює сприятливі умови для взаємопроникнення ідей між різними рівнями методології — рівнем спеціальних наук, загальнонаукової методології та філософської методології. Необхідність інвазії філософської складової в наукові системи і комплекси, пов'язані з вивченням когнітивної специфіки пізнання, знання, мислення і свідомості, детермінується і внутрішніми тенденціями розвитку світової освіти. Становлення єдиної системи підготовки з рівнями бакалавр—магістр—доктор філософії—доктор наук підкреслює значення філософської складової всередині фахової підготовки у спеціальностях різного напрямку. Конститування цієї філософської складової є нагальною потребою освіти і науки.

В області дослідження когнітивних проявів пізнання, знання, мислення і свідомості недостатність філософської складової є фактором, що стримує формування методологічної свідомості і самосвідомості науки. Це розуміння пробивається в методологічно спрямованих дослідженнях окремих наук і напрямів. Усвідомлення того, що когнітивне є об'єднуючою платформою, змушує здійснювати пошук його загальних, інтегруючих, концептуальних характеристик. Але без звернення до філософського рівня досліджень пізнання, знання, мислення та свідомості ці інтегруючі пошуки залишаються у вигляді загальної констатації незадовільного рівня методологічних розробок, незадовільного методологічного стану, відсутності єдиного концептуального і методологічного інтер'єру тощо.

Найактуальнішими є проникнення філософського змісту у такі області наукового знання, на основі яких формується технологічне (з медичними чи іншими) цілями у мозок людини. Нині стає зрозумілим, що прогресуюче вторгнення у мозок людини, пов'язане з її когнітивними функціями, породжує філософські проблеми. Відсутність методологічної рефлексії залишає ці проблеми у латентному вигляді, фактично сприяючи нічим не стримуваній агресії технічного і технологічного втручання в області мислення та свідомості, які визначають царину, що окреслює сутність людини. Ці технологічні втручання мають різну спрямованість — від медичних практик відновлення певних когнітивних функцій (нейропротезування, нейровізуалізація тощо) до проєктів переносу когнітивної активності людини в автономно діючу технічну систему з метою формування ідеального рятувальника, ідеального солдата та розвитку евгенічних проєктів вдосконалення людини.

Необхідність філософської складової відчувається у будь-яких розробках, де йдеться про створення мислення як дії мозку. Постановка питання про те, що відновлення детермінованих станів, які характеризують мислення людини в будь-якому іншому матеріалі, є створенням мислення постає як філософська за своєю природою — як за своїм змістом, так і за своїм — усезагальним — наслідками.

Таке питання ставиться в когнітивізмі. Сміливість висновків характеризує свободу наукових досліджень у сфері технічної творчості. Але в даному разі йдеться не про будь-яку технічну систему, що виконує певні технічні функції, які задовольняють потреби людини, а про створення мислення, що є невід'ємною характеристикою людини, перетворення її на особистість, автономну у своїй сфері свідомості й ментальності від суспільства, яка здатна приймати рішення та здійснювати вибір. Свобода особистості є підвалиною демократичного устрою суспільства. Усвідомлення зв'язку внутрішньої сфери свідомості зі свободою та демократією стало підґрунтям засудження проєкту Скіннера поширення біхевіористської схеми стимул—реакція на дії людини в суспільстві.

Нині незадовільна методологічна ситуація в області когнітивних наук і когнітивних досліджень залишає непроясненими філософські питання і проблеми, пов'язані із сучасним станом технологічної ескалації в області когнітивних процесів, ментальності й свідомості, що характеризують людину. Непроясненість як головна риса сучасної методологічної ситуації викликає занепокоєння. Захист демократичних цінностей і прав людини, зокрема права людини на свободу, зумовлюють необхідність уникнення загроз, які виникають внаслідок стихійних, неконтрольованих технологічних інвазій у сферу пізнання, знання, свідомості та мислення. Нині, коли кількість людей із вживленими імплантами у мозок налічує десятки тисяч, уже недостатньо позиції стриманого захисту демократичних цінностей чи відстоювання нерелексивної некритичної безкрайньої свободи наукових досліджень в областях, які визначають сутність людського в людині. Існує також небезпека поширення стратегічних воєнних проєктів в області когнітивних досліджень на країни-ізгої та країни-агресори.

Методологічні дослідження дають змогу виявити форми, в яких висуваються, формуються та конститууються ідеї, пов'язані з областю когнітивних досліджень.

Класифікація цих формоутворень, які створюють методологічний інтер'єр сучасної науки в області досліджень когнітивних функцій та когнітивної активності, дає змогу виявити ступінь їх методологічної та філософської значимості. В області технічних наук таким методологічним фо-

рмоутворенням є комп'ютерна метафора. Обумовлене нею встановлення зв'язку між діями мозку та відповідними діями технічної системи пройшло різні методологічні рівні. Одним із цих рівнів є встановлення функціонального зв'язку. Розвиток функціональної теорії свідомості став підґрунтям цих розробок. Іншим рівнем є встановлення субстратного зв'язку — встановлення зв'язку, пов'язаного з відновленням діючої речовини. Розгляд мислення у вигляді детермінованих станів означає перехід до процесуальності мислення. Запропонований Дж. Серлем підхід фіксує процесуальність здійснення мислення у вигляді послідовності детермінованих станів у його безсубстратному варіанті — тобто передбачає відтворення детермінованих станів, що характеризують мислення у будь-якій іншій речовині, іншій, ніж речовина мозку людини.

У сучасних умовах створення когнітивних систем і когнітивного радіо, в яких когнітивну активність здійснює автономна технічна система, а свідомості й ментальні процеси, що здійснюються людьми, існують у таких системах окремо — у вигляді когнітивного шару системи — дія ідей, закладених у комп'ютерній метафорі поширилась на складні технічні системи, які далеко відійшли від комп'ютера. Нині комп'ютерна метафора як методологічна конструкція вийшла далеко за межі свого висхідного денотату. В область її дії введено не тільки системи, а й мережі, які утворюють інший тип цілісності, ніж у системі, пов'язаній із специфікою мережевої взаємодії.

Висхідна неокресленість цієї методологічної конструкції, надання їй форми метафори, невласивій науці, що працює не з метафорами, а однозначно визначеними концептами, стала регулятивною формою, яка могла вмістити будь-який зміст. Те, що цей зміст — у його філософському розумінні встановився *post factum*, було прийнятною формою реалізації свободи наукових досліджень у ті часи, коли йшлося про створення на основі цих методологічних конструкцій окремих технологічних інновацій — експертних систем, здійснення розробок у сфері штучного інтелекту тощо. Нині когнітивні дослідження отримують технологічну реалізацію у медичних, економічних та у військовій областях і сфера їх поширюється не тільки на технічні системи, а й на людину, її мислення та свідомість. Такий шлях розвитку методологічної свідомості науки, коли філософський аналіз і філософська складова з'являються потім, створює критичну й навіть загрозову ситуацію.

Впровадження і розвиток філософської складової у вигляді зовнішньої — філософської і внутрішньої методологічної рефлексії детерміноване сучасним розвитком науки й суспільства. Особливість дії філософської складової в когнітивних дослідженнях полягає в тому, що саме з рівнями і ступенем її застосування зумовлений розвиток методологічної самосвідомості когнітивних наук. Методологічна самосвідомість відіграє важливу роль у виокремленні об'єкта когнітивних досліджень, у формулюванні проблеми та конституюванні меж предметної області. Філософська складова визначає внутрішню зрілість методологічної самосвідомості. Важливим показником цієї зрілості є понятійно-категоріальне наповнення визначення сутності й меж дослідження, істотних рис когнітивних явищ.

Знаходження когнітивного на межі мислення та свідомості, пізнання та знання створює значні труднощі у виокремленні предмета дослідження. Далеко не все, що відноситься до свідомості, пізнання, знання та мислення, може бути віднесеним до когнітивної проблематики. Пізнання традиційно вивчається у гносеології. Важливим для дослідження знання, його природи і сутності стає епістемологія. Епістемологія без суб'єкта, що пізнає (К. Поппер), розглядає шляхи, якими ідея приходить до людини, віднесені до психології, є лише однією із складових епістемології. Сучасна постнекласична епістемологія включає суб'єкта та цінності в єдину цілісність із системами знання, що трансформуються суб'єктом, рух яких вивчає епістемологія.

Межі між гносеологією та епістемологією є недостатньо окресленими і дискусійними. Ще більш тонкою є межа між дослідженням пізнавальних здатностей людини у гносеології та когнітивних науках. Простим додаванням до розгляду еволюції гносеологічних уявлень до назви пізнавальних здатностей прикметника «когнітивний» справа не вирішується. Термінологічна схожість також не розв'язує питання. Поняття *cogito*, введене в класичний раціоналізм Р. Декартом, є висхідною основою для визнання у раціоналізмі мислення, пізнання і знання. Однак слід бачити грань між філософськими поняттями *cogito* і поняттям когнітивного, започаткованим у ХХ ст. у когнітивних науках. Поняття когнітивного в кожній науці отримує свою власну предметну та об'єктну експлікацію. Понад те, для кожної окремої науки та напряму поняття когнітивного стає інтегративним. Предметна та об'єктна експлікація створює підставу для формулювання критеріїв когнітивності досліджень. На основі цих критеріїв те чи інше дослідження переводиться до рангу когнітивних. Однак зміст самого поняття когнітивного в багатьох випадках залишається недостатньо окресленим. Так, як зазначається, поняття когнітивного в когнітивній лінгвістиці є майже порожнім. І тоді постає питання, що саме стає підґрунтям для визначення когнітивного статусу для певного дослідження. Не спеціальні методологічні процедури і спеціальні техніки певної науки, як можна було б собі уявити. І не загальні теми висхідної, базової науки, на полі якої здійснюється виокремлення когнітивної проблематики. Так, співвідношення мови і свідомості, мови і мислення є й у лінгвістиці. Акцентуалізація когнітивної проблематики надається не

дослідженням такого співвідношення чи його встановленням і визначенням критеріїв цього встановлення, а конституюванням на основі цього співвідношення якісно нового, невідомого раніш науці об'єкта, істотні риси якого ще мають бути вивченими у спеціального виду дослідженнях, які отримують статус когнітивних досліджень. Непроясненість рис цього нового проблемного явища й відбивається у тому, що поняття когнітивного не має чітко зафіксованих рис. Його багатомірність визначає його можливість здійснювати інтегруючу функцію.

Становлення нового загальнонаукового явища — поява різних напрямків, що об'єднують когнітивні дослідження у різних областях науки, характеризує піднесення методологічної самосвідомості когнітивних досліджень до якісно нового рівня. Це — рівень міждисциплінарності і трансдисциплінарності, який характеризує методологічну особливість сучасної постнекласичної науки.

На відміну від традиційної міждисциплінарності, що є формою інтеграції різних наук, у дослідженні одного й того ж об'єкта різними методами цих наук, міждисциплінарність постає як інтегруючий принцип таких напрямків сучасної науки, як когнітивні технології обробки текстів, когнітивний аналіз у семантиці, когнітивне моделювання тощо. На відміну від традиційної міждисциплінарності об'єкт не є усталеним і заздалегідь відомим. Методологічна рефлексія когнітивних досліджень стає формою його конституювання і становлення як інтегруючої основи напрямку. Когнітивне виокремлюється методологічною рефлексією у встановленні в кожному конкретному дослідженні співвідношення мови і мислення, відтворення у мові знання чи інших когнітивних характеристик.

Когнітивний аналіз семантики на основі методологічної рефлексії започатковує нове проблемне поле дослідження когнітивних характеристик тексту, співвідношення предметності, просторовості та інших характеристик у тексті.

Когнітивне моделювання завдяки методологічній рефлексії когнітивного вводить у розгляд моделювання когнітивних явищ. У поняття когнітивного вводяться різні види форми знання, які конституують об'єкт когнітивних досліджень у цій проблемній області. Серед них — моделювання експертного знання, вивчення та моделювання когнітивного потенціалу організацій, що самонавчаються, розробка теоретичних і концептуальних моделей тощо.

ВИСНОВКИ

Методологічна самосвідомість когнітивних досліджень включає у свою структуру поняття когнітивного, критерії когнітивності досліджень, об'єктні й предметні специфікації розкриття когнітивного у певній області науки. Методологічна самосвідомість постає не у вигляді дедуктивно організованої системи знання, а у вигляді проблемного поля методологічних досліджень, яке постійно змінює свої риси внаслідок зміни меж досліджень об'єктного рівня. Постійна змінюваність методологічної самосвідомості та її відкритість до нового не перетворюють напрям у щось аморфне. Недостатня окресленість поняття когнітивного не заважає чіткій внутрішній структурованості усіх складових, що входять у певний напрямок досліджень когнітивного у сучасній науці.

Окресленість та чіткість внутрішньої структури утворює методологічна ідея когнітивного. Ідеї об'єктного рівня досліджень характеризують новий підхід до проблеми, нове її розуміння чи новий спосіб вирішення проблеми. Ідеї об'єктного рівня когнітивних досліджень розробляються на різноманітній предметній основі. Ця основа може бути достатньо урізноманітною навіть у межах певного напрямку.

Методологічна ідея характеризує не проблему як форму дослідження різних конкретних об'єктів, а саму методологічну рефлексію. Методологічна ідея є інтегруючим принципом методологічної рефлексії. Методологічна ідея в різних напрямках на різних ступенях їхнього розвитку може набувати різних форм — форми метафори, концепції чи власне ідеї.

Метафора виявляє вид зв'язку між тим, що не може бути безпосередньо об'єднаним на основі існуючих у традиційній науці засобів. При конституюванні когнітивного як специфічної когнітивної проблемної області на основі встановлення співвідношення мислення/мозку, тексту та мислення, мови та свідомості метафора є таким засобом, що дає змогу «схопити», зафіксувати порівняння незрівнянного, не піддаючи водночас риси цього порівняння концептуалізації. Метафора як форма методологічної ідеї може мати значний евристичний потенціал і продуктивну спрямованість. До метафори, однак, вдаються тоді, коли сторони, які потрібно об'єднати, є надто незрівнянними. Що справді спільного між експертними системами, комп'ютером і мисленням людини? Однак саме експертні системи як технічні системи стали продуктом дії комп'ютерної метафори в когнітивізмі, яка порівняла мислення людини та дії комп'ютера.

Недолік метафори — її неокресленість, відсутність концептуалізації та філософського обґрунтування змісту методологічної ідеї. Нерозуміння того, що комп'ютерна метафора є проявом методологічної ідеї когнітивізму, спрямованого на розробку нових технічних систем, що втілюють співвіднесення мозку людини та дій комп'ютера, стала підґрунтям жорсткої методологічної критики. Критиці було піддано філософський зміст, який у різних контекстах формулювався то як

те, чи можуть комп'ютери мислити, чи може комп'ютер при розвитку притаманних йому функцій створити загрозу людині як мислячій істоті та її статусу у сучасному суспільстві та природі, чи навіть як те, чи можна розглядати людину як «самостійний комп'ютер» тощо. Але це коло проблем насправді не мало безпосереднього відношення до конкретної технічної проблематики, з якою мав справу когнітивізм.

Ототожнення філософського підґрунтя метафори як методологічної ідеї та філософських проблем, якими може «обростати» будь-що у світоглядній площині філософської рефлексії, не є методологічно доцільним. Методологічна ідея – у будь-якій формі – метафори, ідеї чи концепції завжди має філософське підґрунтя, яке визначає виокреслення істотних рис і специфікації проблематики та розуміння природи когнітивного на об'єктному рівні спеціальних досліджень. Займатися розробкою філософського підґрунтя має методологічна рефлексія — і загальнонаукова, і спеціальнонаукова, і насамперед філософська. Без філософської рефлексії методологічна ідея не може здобути того рівня концептуальної визначеності й свого понятійно-категоріального становлення, який потрібен сучасній науці. Це характеризує значення філософської методологічної рефлексії для розвитку методологічної самосвідомості сучасної науки та освіти.

Дослідження змісту та характеру методологічної рефлексії у розвитку сучасної науки виявляють її значення у конституюванні об'єктів, формулюванні проблем, визначенні меж проблемних областей. Окреме особливе значення методологічна рефлексія набуває у становленні нового образу міждисциплінарності і трансдисциплінарності сучасної науки. Виявлення різних форм методологічної рефлексії — метафори, ідеї, концепції дає змогу по-новому дослідити методологічні засади еволюції різних утворень у науці — когнітивних досліджень, когнітивних наук і напрямків, що є інтегруючими для когнітивних досліджень різних наук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева П. В. Этнос постнеклассической науки / П. В. Андреева // Известия Томского политехнического университета. – 2010. – Т. 317. – № 6. – С. 164–167.
2. Баксанский О. Е. Когнитивная философия как методологическая рефлексия когнитивных наук / О. Е. Баксанский, Е. Н. Кучер // Синергетическая парадигма. Когнитивно-коммуникативные стратегии современного научного познания. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – С. 107-130.
3. Баксанский О. Е. Когнитивные науки: от познания к действию / О. Е. Баксанский, Е. Н. Кучер. – М. : КомКнига, 2005. – 184 с.
4. Білоус Т. М. Натуралізм та когнітивний поворот у філософії науки / Т. М. Білоус // Вісн. Нац. авіац. ун-ту. – 2008. – № 2. – С. 27–32.
5. Витвицкая Н. В. Определение понятия «истина» в онтологической, гносеологической и лингвистической парадигмах / Н. В. Витвицкая. – 2014. – № 7 (45). – Ч. 2. – С. 36–41.
6. Голубева Л. Н. Когнитивные структуры экспертного знания: Методологический аспект / Л. Н. Голубева // Новые информационные технологии в системотехнике. – М. : Логос, 1990. – С. 34–38.
7. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17–33.
8. Князева Е. Н. Концепция инактивированного познания; исторические предпосылки и перспективы развития / Е. Н. Князева // Эволюция. Мышление. Сознание. (Когнитивный подход в эпистемологии). – М. : Канон, 2004. – С. 308–349.
9. Князева Е. Н. Методы нелинейной динамики в когнитивной науке / Е. Н. Князева // Синергетика и психология: Тексты: Вып. 3: Когнитивные процессы / Под ред. В. И. Аршинова, И. Н. Трофимовой, В. М. Шендепина. – М. : Когито-Центр, 2004. – С. 29–48.
10. Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций : В 3 т. – М. : Институт проблем управления РАН. – М., 2001. – Т. 1. – 300 с.
11. Кобозева И. М. Что значит когнитивный в лингвистике / И. М. Кобозева // Обработка текста и когнитивные технологии. – М., 2001. – Вып. 5. (International Conference Cognitive Modeling in Linguistics Proceedinds). – С. 19–28.
12. Котенко В. П. Парадигма как методология научной деятельности / В. П. Котенко // Библиосфера. – 2006. – № 3. – С. 21-25.
13. Ленк Г. К. К методологической интеграции наук с интерпретационистской точки зрения / Г. К. Ленк // Вопросы философии. – 2004. – № 3. – С. 50–55.
14. Лук'янець В. С. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури / В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська. – К. : Принт, 2000. – 304 с.

15. Максимов В. И. Когнитивные технологии для поддержки принятия управленческих решений / В. И. Максимов, Е. К. Корноушенко, С. В. Качаев // Информационное общество. – 1999. – № 2. – С. 50–57.
16. Максимов В. И. Когнитивные технологии - от незнания к пониманию / В. И. Максимов // Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций (CASC-2001). – М. : ИГУ РАН, 2001. – С.4–41.
17. Меркулов И. П. Введение: формирование когнитивных представлений в эпистемологии / И. П. Меркулов // Эволюция. Мышление. Сознание. (Когнитивный подход и эпистемология). – М. : Канон, 2004. – С. 3–34.
18. Микешина Л. А. Метаморфозы проблемы «когнитивное – ценностное» в философии и методологии науки / Л. А. Микешина // Ценностные аспекты развития науки. – М. : Наука, 1990. – С. 211–227.
19. Мороз Г. Філософія науки як самосвідомість сучасного науковця / Г. Мороз // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 563-564 : Філософія. – С. 31–35.
20. Найссер У. Познание и реальность: Смысл и принципы когнитивной психологии / У. Найссер. – М. : Прогресс, 1981. – 230 с.
21. Панина Е. М. Когнитивная наука и искусственный интеллект / Е. М. Панина // Вестник Моск. ун-та. – 2000. – Сер. 7 : Философия. – № 1. – С. 87–95.
22. Паршин П. Б. Теоретические перевороты и методологический мятёж в лингвистике XX века / П. Б. Паршин // Вопросы языкознания – 1996. – № 2. – С. 19–42.
23. Попов М. Наукова методологія : історичний досвід та сучасні проблеми / М. Попов // Наукові записки Академії наук вищої школи України. Другий випуск. – К. : Хрещатик., 1999. – С. 32–41.
24. Попович М. В. Раціональність у вимірі людського буття / М. В. Попович. – К. : Сфера, 1997. – 290 с.
25. Рижко Л. В. Інформаційний підхід до аналізу науки та еволюційна епістемологія / Л. В. Рижко // Наука та наукознавство. – 2003. – № 2. – С. 42–52.
26. Ришар Ж. Ф. Ментальная активность. Понимание, рассуждение, нахождение решения / Ришар Ж. Ф. – М. : Ин-т психологии РАН, 1998. – 232 с.
27. Серл Дж. Открывая сознание заново / Дж. Серл. – М. : Идея-Пресс, 2002. – 256 с.
28. Удалов В. Л. Проблеми та перспективи розвитку сучасної методології науки / В. Л. Удалов // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. – 2013. – № 2(6). – С. 29–42.
29. Фрумкина Р. М. «Теории среднего уровня» в современной лингвистике / Р. М. Фрумкина // Вопросы языкознания. – 1996. – №2. – С. 55–67.
30. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике: сходства и различия в теориях и целях / А. Ченки // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 68–78.
31. Чуйко В. Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки. / В. Л. Чуйко.– К. : Центр практичної філософії, 2000. – 250 с.
32. Чуйко В. Л. Когнітивізм як об'єкт когнітології / В. Л. Чуйко. – Ніжин : Міланік, 2007. – 148 с.
33. Coldman A. Epistemology and Cognition. – Harward: Harward Universety Press. – 1986.
34. Le Ny J.-F. Science cognitive et compréhension du langage. – P. : PUF, 1989. – 249 p.
35. Maturana H. Neurophysiology of cognition // in Cognition: a Multiple View, P. Garvin (ed.). – Spartan Books, New York, 1970. – P. 3-23.
36. Merton R. The Sociology of Science / Ed. by N. W. Storer. – Chicago, Univ. of Chicago Press, 1973. – P. 268-269.

REFERENCES

1. Andreeva, P. V. (2010) Jetos postneklasicheskoy nauki. Izvestija Tomskogo politehnicheskogo universiteta, T. 317, 6, 164–167.
2. Baksanskij, O. E., Kucher, E. N. (2004) Kognitivnaja filosofija kak metodologicheskaja refleksija kognitivnyh nauk. Sinergeticheskaja paradigma. Kognitivno-kommunikativnye strategii sovremen-nogo nauchnogo poznanija. Moskva: Progress-Tradicija, 107–130.
3. Baksanskij, O. E., Kucher, E. N. (2005) Kognitivnye nauki: ot poznanija k dejstvu. Moskva : KomKniga.
4. Bilous, T. M. (2008) Naturalizm ta kognityvnyj povorot u filosofii' nauky. Visnyk Nacional'nogo aviacijnogo universytetu, 2, 27–32.
5. Vitvickaja, N. V. (2014) Opredelenie ponjatija «istina» v ontologicheskoy, gnosseologicheskoy i lingvisticheskoy paradigmah, 7 (45), 2, 36–41.
6. Golubeva, L. N. (1990) Kognitivnye struktury jekspertnogo znaniya: Metodologicheskij aspekt. Novye informacionnye tehnologii v sistemotehnike. Moskva: Logos, 34–38.

7. Dem'jankov, V. Z. (1994) Kognitivnaja lingvistika kak raznovidnost' intepretirujushhego podhoda. Voprosy jazykoznanija, 4, 17–33.
8. Knjazeva, E. N. (2004) Konceptcija inaktivirovannogo poznanija; istoricheskie predposylki i perspektivy razvitija. Jevoljucija. Myshlenie. Soznanie. (Kognitivnyj podhod v jepistemologii). Moskva: Kanon, 308–349.
9. Knjazeva, E. N. (2004) Metody nelinejnoj dinamiki v kognitivnoj nauke. Sinergetika i psihologija: Teksty: Vypusk 3: Kognitivnye processy. Pod redakciej V. I. Arshinova, I. N. Trofimovoj, V. M. Shendepina. Moskva : Kogito-Centr, 29–48.
10. Kognitivnyj analiz i upravlenie razvitiem situacij (2001). V 3 tomah, Moskva : Institut problem upravlenija RAN, 1.
11. Kobozeva, I. M. (2001) Chto znachit kognitivnyj v lingvistike. Obrabotka teksta i kognitivnye tehnologii. Moskva,. (International Conference Cognitive Modelling in Linguistics Proceedinds), 5, 19–28.
12. Kotenko, V. P. (2006) Paradigma kak metodologija nauchnoj dejatel'nosti. Bibliosfera, 3, 21–25.
13. Lenk, G. K. (2004) K metodologicheskoj integracii nauk s interpretacionistskoj tochki zrenija. Voprosy filosofii, 3, 50–55.
14. Luk'janec', V. S., Kravchenko, O. M., Ozadovs'ka, L. V. (2000) Suchasnyj naukovyj diskurs: Onovlennja metodologichnoi' kul'tury. Kyi'v : Prynt.
15. Maksimov, V. I., Kornoushenko, E. K., Kachaev, S. V. (1999) Kognitivnye tehnologii dlja podderzhki prinjatija upravlencheskih reshenij. Informacionnoe obshhestvo, 2, 50–57.
16. Maksimov, V. I. (2001) Kognitivnye tehnologii - ot neznanija k ponimaniju. Kognitivnyj analiz i upravlenie razvitiem situacij (CASC-2001). Moskva: IPU RAN, 4–41.
17. Merkulov, I. P. (2004) Vvedenie: formirovanie kognitivnyh predstavlenij v jepistemologii. Jevoljucija. Myshlenie. Soznanie. (Kognitivnyj podhod i jepistemologija). Moskva: Kanon, 3–34.
18. Mikeschina, L. A. (1990) Metamorfozy problemy «kognitivnoe – cennostnoe» v filosofii i metodologii nauki. Cennostnye aspekty razvitija nauki, Moskva: Nauka, 211–227.
19. Moroz, G. (2011) Filosofija nauky jak samosvidomist' suchasnogo naukovca. Naukovyj visnyk Chernivec'kogo universytetu : zbirka naukovyh prac', Vypusk 563-564: Filosofija, 31–35.
20. Najsser, U. (1981) Poznanie i real'nost': Smysl i principy kognitivnoj psihologii. Moskva : Progress.
21. Panina, E. M. (2000) Kognitivnaja nauka i iskusstvennyj intellekt. Vestnik Moskovskogo universiteta. Ser. 7 : Filosofija, 1, 87–95.
22. Parshin, P. B. (1996) Teoreticheskie perevoroty i metodologicheskij mjatezh v lingvistike HH ve-ka. Voprosy jazykoznanija, 2, 19–42.
23. Popov, M. (1999) Naukova metodologija : istorychnyj dosvid ta suchasni problemy. Naukovi zapysky Akademii' nauk vyshhoi' shkoly Ukrainy. Drugyj vypusk. Kyi'v: Hreshhatyk, 32–41.
24. Popovych, M. V. (1997) Racional'nist' u vymiri ljuds'kogo buttja. Kyi'v: Sfera.
25. Ryzhko, L. V. (2003) Informacijnyj pidhid do analizu nauky ta evoljucijna epistemologija. Nauka ta naukoznavstvo, 2, 42–52.
26. Rishar, Zh. F. (1998) Mental'naja aktivnost'. Ponimanie, rassuzhdenie, nahozhdenie reshenija. Moskva: Institut psihologii RAN.
27. Serl, Dzh. (2002) Otkryvaja soznanie zanovo. Moskva: Ideja-Press.
28. Udalov, V. L. (2013) Problemy ta perspektivy rozvytku suchasnoi' metodologii' nauky. Visnyk Dnipropetrovs'kogo universytetu imeni Al'freda Nobelja, 2(6), 29–42.
29. Frumkina, R. M. (1996) «Teorii srednego urovnja» v sovremennoj lingvistike. Voprosy jazykoznanija, 2, 55–67.
30. Chenki, A. (1996) Sovremennye kognitivnye podhody k semantike: shodstva i razlichija v teorijah i celjah. Voprosy jazykoznanija, 2, 68–78.
31. Chujko, V. L. (2000) Refleksija osnovopolozhen' metodologij filosofii' nauky. Kyi'v: Centr praktychnoi' filosofii'.
32. Chujko, V. L. (2007) Kognityvizm jak ob'jekt kogitologii'. Nizhyn : Milanik.
33. Coldman, A. (1986) Epistemology and Cognition. Harward: Harward Universety Press.
34. Le Ny, J.-F. (1989) Science cognitive et compréhension du langage. P. : PUF.
35. Maturana, H. (1970) Neurophysiology of cognition // in Cognition: a Multiple View, P. Garvin (ed.). Spartan Books, New York, 3–23.
36. Merton, R. (1973) The Sociology of Sciense. Ed. by N. W. Storer. Chicago, Univ. of Chicago Press, 268–269.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2014 р.